

"מפרי הארץ"

"פרשת בא"

"לדור אזורון מספרים תהלות ה"

משיבת נפש: בא אל פרעה. קשה לי בכל המכות אמר הקדוש ברוך הוא למשה מה יעשה אצל פרעה וכאן לא נאמר מה יעשה אצלו. גם קשה מה שפירש"י גבי מכות חשך פי' טעם למה הביאו עליהם חושך יותר משאר מכות. ונ"ל שרש"י לא בא לומר מה טעם הביא עליהם המכה, רק שבא לתרץ הקושיא ראשונה שלא נאמר אליו מה יעשה אצל פרעה, ואם לא היה מכות חשך אחר ארבה לא היה קשה כלל, **כי בודאי כל העשר מכות היו ידועים למעלה מתחלה וקרוב אצלי שהיו רשומים במטה**, אמנם לא היה יודע סידורם איזה בתחילה או בסוף רק מכת בכורות היה יודע שיהיה בסוף באומר והנה לא שמעת עד כה כמו שפי' רש"י, וא"כ כשכלו כל המכות לא הוצרך לומר מה יעשה אצל פרעה כי היה יודע מעצמו שלא נשאר כ"א ארבה וחשך, אכן מאחר שהיה בפניו עוד מכות הדרא קושיא לדוכתא. ומתרץ רש"י שאין ספק במכות חשך שתהי', או משום פושעי ישראל או משום שיראו ישראל חפציהם והיו סמוך ליציאת מצרים, ומה יועיל שראו [הרי] יכולים היו המצריים [למונעם], וא"כ ע"כ מכת ארבה קדומה לה, ולא היה הקדוש ברוך הוא צריך לומר למשה שמעצמו היה יודע בהכרח.

פנים יפות: כי אני הכבדתי את לבו וגו'. **כבר כתבנו שענין חיזוק הלב שחזק הקדוש ברוך הוא את לבו היה לטובת ישראל, כדי להוציא ממנו כחות הקדושה ולמהר יציאתם ממצרים** וכמ"ש בפ' [נחמיה ט, י] ותתן אותות ומופתים וגו' כי ידעת כי הזידו עליהם, שלא היה הכרח לאותות ומופתים במכות אחרונות כיון שכבר נכנעו בה' מכות ראשונות, אבל כיון שידע הקדוש ברוך הוא שהזידו עליהם עד שנשקעו בגילולי מצרים ונתערבו ניצוצות הקדושות במצרים, הוצרך לחזק לבם להרבות אותות, והיינו דכתיב כי הזידו ולא כתיב אשר זדו, כדכתיב [לקמן יח, יא] כי בדבר אשר זדו עליהם, אלא הזידו לשון הפעיל שהזידו את ישראל לטמא א"ע, וזה היה טעם למה שהחזיק הקדוש ברוך הוא לבו לקושי השיעבוד:

ויש לפרש בזה מה שאמר דהע"ה [תהילים קכט, א] בשיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל וגו', דקאי על גלות מצרים שהיה בימי נעורי כדכתיב [ירמיה ב, ב] זכרתי לך חסד נעוריי וגו' לכתך אחרי וגו' ואמר רבת צררוני גם לא יכלו לי, שהרבה לצור אותם אף שראה במכות הראשונות שאינם יכולים לעמוד נגדי אפ"ה הרבה לצור אותם, חרשו חורשים כדאיתא במס' סוטה [יא ב] דקאי על גלות מצרים, וע"ז אמר ה' צדיק קצץ עבות רשעים וכענין שאמרו [גיטין פח א] בפסוק [דניאל ט, יד] וישקוד ה' על הרעה וגו' כי צדיק וגו' צדקה עשה עמנו וכו' שהקדים ב' שנים לונשנתם, וכן הפירוש ה' הצדיק במה שהחזיק לבו לקושי השיעבוד שבזה קיצץ עבות רשעים, **דהיינו ניצוצות הקדושה שהיו מעורבים בהם ואמר על זה יבושו כל שונאי ציון וגו' פירוש שמזה שהיה במצרים יבושו כל שונאי ציון המציקים לישראל בגלות אחרון**, כי ע"ז מוציאים מהן כל הכחות הקדושות כמ"ש האר"י ז"ל [עי' לקמן בפ' בהעלותך בפס' וכי תבואו] במה שאמרו [סנהדרין קד ב] כל המיצר לישראל נעשה ראש כדי להוציא ממנו כל ניצוצות הקדושות ועי"ז יחוש וימהר מפלתו, וזהו שאמר יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש, שיבוש יונקתו בקדמות הזמן.

וכמו שפרעה ע"י שיעבודו בהם בגופם היה משעבד גם נשמתם, כמ"ש לעיל בפסוק נרפים אתם נרפים ובמקומות רבים, כן גם בהוצאת כחות הקדושות ממנו היה ע"י עשר מכות שבגופם שהיו כמו כן בפנימיותם, והיינו דאמר הנני משליח בך ובעבדיך וגו' את הערוב וכן הוא אומר אני שולח את כל מגפותי אל לבך היינו כדי להוציא מפנימיותו כחות הקדושה שהיו בו והיינו דאמר דוד (תהילים ס"ו ע"ח [ד]) לא נכחד מבניהם לדור אחרון מספרים תהלות ה' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה, ומה שאמר ועוזו היינו מה שהחזיק לב פרעה כדי להרבות נפלאותיו והיינו דאמר ויקם עדות ביעקב, הא דכתיב בתר הכי למען תספר באזני בנך, שכל זה היה למען תספר באזני בנך שהחזקתי לבם כדי לעשות בהם אותותי אשר שמתתי בהם, והיינו דאמר אשר התעללתי בהם שהחזקתי לבם כדי לשום בהם אותותי כמו שיבאר בסמוך:

נחלת יעקב: בא אל פרעה. המפרשים הקשו הי' לו לכתוב "לך אצל פרעה". ועוד, כי כבר אמר לו כמה פעמים שיחזק לבו, ולמה שנה לו כאן לומר כי אני (הכבדתיך) [הכבדתי]. והנראה שכוונתו כי דרכו של עולם כשמשלחין שליח לאחד, מסתמא מי שנשתלח אליו מתחזק עצמו ביותר במעלה מהשליח, כי אם לא הי' מעלה יתירה המשלח מהשליח הי' קורא אותו ובא אליו. ומסתמא הולך אליו בהכנעה. וכמו כן כאן הי' פרעה מחזיק עצמו למלך נגד משה, וכן משה כשהלך אליו בשליחות, הלך אליו בהכנעה כהולך אל המלך. **לזה אמר לו הקדוש ברוך הוא שעכשיו תחשוב הליכתך אליו לביתו כבוא אדם אל ביתו, שכבר נכנע לבו ונבזה בעיניו**, וכאחד העבדים הוא נגדך. ותיבת כי משמש בלשון רק, כלומר שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה תוכל לבוא אל פרעה כביאתך לביתך כי כבר נכנע לבו, רק שהכבדתי את לבו למאן לך, בכדי לעשות אותות. משא"כ מקודם הי' לו חוזק לב גם להעיז, אבל עכשיו בהכבד לב מסרב, ולא בחוזק לב.

"מפרי הארץ"

הלכה

אורו זזיים

א' בירך על פרי בורא פרי האדמה היה פרי לפניו שרצה לאוכלו וחשב שברכתו בורא פרי העץ האם פטר?

תשובה: מסתפק התבואת שור . (עיין סימן ר"ו)

ב' בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה ויתכון לפטור פרי האדמה האם פטר?

תשובה: פטר. (עיין סימן ר"ו)

יורה דעה

א' אבא גוי ואמא יהודיה האם חייב על מכתו וקללתו?

תשובה: לא חייבים. (עיין בסימן רמ"א)

ב' האם חייב לכבדו?

תשובה: ספק. (עיין מנ"ח ל"ג ר"ס)

אבן העזר

א' יבמה איטרת באיזה יד חולצת?

תשובה: בימין דידה. (עיין בסימן קס"ט)

ב' יבם איטר באיזה רגל חולצים לו?

תשובה: בשניהם. (עיין בסימן קס"ט)

חושן משפט

א' שאל חפץ מחבירו האם יכול לתבוע המשאיל את החפץ?

תשובה: יכול מיד. (עיין בסימן שמ"א)

ב' שאל לשמחה עד מתי?

תשובה: עד שיכלו ימי המשתה. (עיין בסימן שמ"א)

"בעצם היום הזה"

ר' **צדוק הכהן**: והנה בכל המקומות שנזכר עצם נאמר היום הזה שהוא יום הידוע וביציאת מצרים נאמר ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים וכתוב אחריו ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים **ומה זה נתינת טעם ושייכות הליל שמורים שהיה קודם לזה לעצם היום שאחריו**, ובזוה"ק (ח"ב ל"ח א) הוה נהיר ליליא כיומא דתקופת תמוז וכו' וכתוב (ישעיה ל', כ"ו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, והיינו דלעתיד שיחזור האור הראשון אז יהיה אור הלבנה כאור החמה וכיון שביציאת מצרים הלילה כיום יאיר כיומא דתקופת תמוז ממילא היום שבא אחריו היה כאור שבעת הימים מעין אור הראשון שנגנז לצדיקים לעתיד לבוא **ולכן כתיב ויהי בעצם היום הזה שמורה על אור הראשון שנגנז, וזה לשון היום הזה היום הידוע שהוא ויקרא אלהים לאור יום**, **הזה מורה שיש בו תפיסה באור שנגנז שכן מורה תמיד לשון הזה שמורה באצבע**, וכן בנח שאמרנו שפתח להם השבע מדות ומדה שביעית כנגד יום השבת ובשבת איתא בספר הבהיר (סימן ק"ס) לקח שביעי ושם להם במקומו והשאר גנזו לצדיקים לעתיד לבוא שביום השבת יש בו הופעה מאור הגנוז.

וכן במילת אברהם אבינו ע"ה כתוב בעצם היום הזה שיש בו גם כן התגלות מאור הראשון אור זרוע לצדיק היינו אור הראשון על ידי האי צדיק כמו שמובא בזוהר (ח"ב קס"ו ב) וכמו שאמרנו בגמרא (תענית ט"ו א) צדיקים לאורה שנאמר (תהלים צ"ז, י"א) אור זרוע לצדיק וכיון דאתגזר איקרי צדיק כמו שמובא בזוה"ק (ח"ב כ"ג א) שכן מורה ענין מילה שקשור בשורש דבעכו"ם אף מולים נקרא ערלים כמו שאמרנו בנדרים (ל"א ב) ומילה מורה שהוא ישראל, ובמילת ילידי ביתו כתיב (בראשית י"ז, כ"ג) וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דיבר אתו אלהים שהאור זרח לו רק מטעם הדיבור מה' יתברך שנצטוו על המילה ואחר כך כתיב בעצם היום הזה נימול אברהם וישמעאל בנו דמילת עצמו שהיה במסירות נפש שהרי אמרו לו עבר ואשכול שיסתכן (תנחומא וירא ג') ולכן כתוב בו עוד הפעם עצם היום הזה שהיה במילתו תוספות אור על ידי מסירות הנפש שלו ושל בנו יחידו שלא נולד לו יצחק עוד וביקש לו ישמעאל יחיה לפניך לכן היה אז תוספות אור וקדושה.

"מפרי הארץ" סיבון צ"ט ק' ק"א

בעניין: דין שתוי ושכור לתפלה \ תפלת המועד צריך לסדר \ שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון.

ז: באיזה ברכות צריך לכוון לכתחילה ובדיעבד, במה ירגיל עצמו לפחות, מ"ה הסיח דעתו באמצע ברכת אבות או בשאר ברכות [בה"ל]?

תשובה: לכתחילה בכל הברכות בדיעבד ברכה ראשונה וי"א גם במודים וירגיל עצמו לפחות בחתימת הברכות, לא יסיח דעתו כלל ובברכת אבות צריך עיון אם יצא ולכתחילה יש להיזהר בזה מאוד.

ח: התפלל ולא כיון באבות האם יחזור – כשסיים התפילה, כשזכר באמצע התפילה, כשזכר לפני חתימת הברכה?

תשובה: בזמנינו לא חוזר גם באמצע בתפילה אך לפני חתימת הברכה יחזור לתחילת הברכה.

ט: מי שאינו יכול לכוון בלחש – האם יגביה קולו הרבה ביחיד ובציבור, האם ישמיע קולו שחברו ישמע, ומ"ה בשביל תוספת כוונה?

תשובה: ויחיד לפי השיעור הנצרך לו ולציבור לא כי מטריד אחרים ולכן לא ישמיע קולו אפילו במקצת, בשביל תוספת כוונה ובט"ז מתיר ואין להקל בזה.

י: מה המעלה בתפילה בלה"ק [בה"ל]?

תשובה: כי לה"ק יש לו סגולות רבות מכל לשונות והוא הלשון שהקב"ה מדבר בו עם נביאיו כמו שכתב הרמב"ן בפ' תשא וחז"ל אמרו בלה"ק נברא העולם כדכתיב לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת וגם כשתקנו כנה"ג את נוסח התפלה היו ק"ך זקנים ומהם כמה נביאים והמה נימנו על כל ברכה בתיבותיה ובצירופי אותיותיה בכמה סודות נעלמות ונשגבות וכשאנו אומרים דברים אלו כלשונם של כנה"ג אף שאין אנו יודעים לכוין מ"מ עלתה לנו תפלתנו כהוגן כי התיבות בעצמן פועלין קדושתן למעלה משא"כ כשמתפללין בלע"ז.

א: שנה רביעית יין האם מותר בתפילה, ק"ש [פרט], ברכות ק"ש, שאר ברכות, והאם מצטרף לזימון?

תשובה: אסור בתפילה ובק"ש וברכותיה וי"א שיקרא ק"ש ע"כ היזהר שלא יבא לידי כך אבל בדיעבד יקרא ושאר ברכות מברך ולזימון עשרה לא מצטרף ולשלושה אפשר שמצטרף.

ב: מ"ה שנה שאר משקין המשכרין, רגיל לשתות, שנה רביעית או יותר מרביעית בהפסקה מועטת או שמזגו במעט מים?

תשובה: שנה שאר משקין המשכרין אפילו פחות מרביעית אם משכרו וכן רגיל לשתות אסור שנה רביעית בהפסקה מועטת או שמזגו במעט מים מותר ויותר מרביעית אסור בכל גוונא .

ג: כמה צריך להמתין, ומ"ה כשיעבור זמן תפילה?

תשובה: ברביעית שיעור מיל או שינה כל שהוא ואם יותר עד שיפוג יינו ומדינא אפילו יעבור זמן תפילה אבל אם שנה רביעית י"א שבזמנינו שלא מכונים כ"כ אין לחוש להחמיר.

ד: במה מקילין בזמנינו?

תשובה: כיון שהינות לא חזקים לא חוששים למעט שכרות כש"כ אם יש סידור בידו ומ"מ אין נכון לנהוג כן.

ה: האם מותר להתפלל יעלה ויבא או מוסף של ר"ח בע"פ, והאם מועיל מתוך סידור?

תשובה: אסור ויש מקילים ביעלה ויבא ונכון להיזהר לכתחילה ומתוך סידור מותר.

ו: פיוטים קשים להבנה, האם מספיק לאמרם מתוך סידור?

תשובה: לא מספיק וצריך להסדיר תחילה.

מהרב יוסף שלמה מאנדל שליט"א

איסור הלנת שכר

המשנה במסכת בבא מציעה אומרת "אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים יש בו משום "ביומו תתן שכרו" ויש בו משום "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר" דהיינו שהשוכר פועל לעשות לו עבודה, מחויב לשלם את משכורתו בגמר העבודה, וכל המקיים מצווה זו זוכר לקיים את הציווי ' בימו תתן שכרו', והעובר על זה עובר על חמישה לאווין, והיינו 'לא תגזול', לא תעשוק שכר שכיר, לא תעשוק את רעך, לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר, לא תבוא עליו השמש.

דין זה הינו בין בפועל שהוא 'שכיר יום' ובין בפועל שהוא 'קבלן' אולם ב'שכיר יום' עובר הבעל הבית על 'בל תלין' בגמר היום דהיינו שאם שכר את הפועל עד השעה 4 אחר הצהריים, אם לא ישלם לו בעל הבית עד השקיעה, יעבור ב'בל תלין', ואילו ב'קבלן' הבעל הבית עובר על 'בל תלין' רק מהזמן שיקבל את החפץ לרשותו, מסיבה זו באופן שבעל הבית צריך את המעות שברשותו לדבר אחר, ביכולתו לסרב בינתיים לקבל את החפץ, ובכך לא יעבור על 'בל תלין', הסיבה שאין 'בל תלין' בכה"ג משום שבידי הפועל משכון לגביית שכרו ומשום כך פחות מקפיד על התשלום ביומו.

יש לציין שלדעת הש"ך אין הכרח שדין 'בל תלין' הינו גם בקבלן ויתכן שמדובר דווקא בקבלן שאין שווי ממוני בעבודתו, ומשום כך לא שייך לגביו הדין שאומן קונה בשבח כלי שאילו יש שבח בחפץ מחמת העבודה הדין הוא שהאומן קונה את השבח וממלא פעולתו מוגדרת כמכירה ולא כעבודה, ובאמת לדעת הש"ך דין בל תלין בקבלן זה ספיקא דדינא. כמו כן יש 'בל תלין' באיחור תשלום של שכירות מטלטלים אולם אין 'בל תלין' בתשלום שכירות על קרקע וזאת משום שבפסוק כתוב 'לא תעשוק וכו' כל אשר בארצך' ולא ארצך ממש.

בפועל שגומר את עבודתו ביום, הזמן שבו עובר הבעל הבית על 'בל תלין' הוא בשקיעת החמה. ובפועל שגמר עבודתו בלילה, הזמן שבו עובר הבעל הבית על 'בל תלין' הוא בזמן עלות השחר. ואם שכר את הפועל לעבוד שבוע שלם, חודש שלם או שנה שלימה, הזמן שבו עובר ב'בל תלין', הינו יום גמר העבודה.

ישנו איסור נוסף מדרבנן שאותו הבעל הבית עובר גם לאחר שכבר עבר על 'בל תלין', וכמו כן הבעל הבית עובר על כך באופנים שלא שייך בהם איסור 'בל תלין', כגון בששת האופנים שיובאו להלן, איסור זה מקורו בכתובים, (משלי ג' כ"ח) 'אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך'.

להלן שלושה אופנים שבהם הבעל הבית אינו עובר על 'בל תלין' אולם עובר על האיסור מדרבנן 'בל תשהה'.

האופן הראשון הינו אם סיכם עם הפועל מראש שאין בדעתו לשלם לו ביומו, וכן בסוג מסחר שמקובל לשלם בו בזמן מאוחר יותר, וכן פועל שמקבל את משכורתו בעשירי לחודש על החודש הקודם, והרי זה כאילו סיכם עם המעביד מראש, שרשאי להשהות את שכרו, וכמו כן מלאכה שצריכים לאמוד את שכרה, והדבר לוקח זמן רב ומסיבה זו אין אפשרות לשלם מיד בגמר העבודה, בכל אופנים אלו אין הבעל הבית עובר ב"בל תלין", והיינו גם בשעה שהתבררו הדברים, וכך גם הדין באופן שהשהיית השכר נובעת כיון שיש ויכוח ביניהם ומחכים לדון בדבר בבית דין.

האופן השני הינו באופן שאין הבעל הבית לשלם לפועל, אולם דין זה הוא דווקא אם אין לבעל הבית כלל מעות, אולם אם יש לו מעות בחשבון בנק, וכן אם יש לו פיקדון או מלווה ביד אחרים, חייב בעל הבית לתת את המעות לפועל. אך אינו חייב למכור את מטלטליו בכדי לפרוע לפועל, ודבר זה דורשים חז"ל מהפסוק 'לא תלין פעולת שכיר אתך' שרק אם יש ברשותו את הדבר העומד לפירעון הפעולת שכיר, עובר הבעל הבית ב'בל תלין'.

האופן השלישי הינו כאשר בעל הבית שכר את הפועל על ידי שליח, באופן כזה בעל הבית אינו עובר על 'בל תלין' כיון שהשכירות נעשתה על ידי שליח, והשליח אינו עובר על 'בל תלין' שהרי נתינת השכר אינה מוטלת עליו, מסיבה זו באופן שנתינת השכר מוטלת עליו כגון שאמר לפועלים בשעת השכירות שכרכם עלי ואף כשלא אמר להם כך, אולם הכרעת הפוסקים שאם יש בסמכות השליח השוכר את הפועלים לשכור פועלים כפי הנראה בעיניו, והוא אחראי על שכרם ועל כל ענייני עבודתם כגון מנהלי מפעלים או מוסדות, אף כשהם אינם הבעלים אם יש ברשות המפעל או המוסד מעות והם משהים את שכר העובדים, עוברים על 'בל תלין'.

האופן הרביעי הינו באופן שהפועל לא תבע את שכרו, אולם גם כשהפועל לא תבע את השכר, אם בעל הבית מלין את שכרו, עובר על מצוות עשה 'ביומו תתן שכרו', ומכל מקום אם הפועל מוחל במפורש רשאי הבעל הבית לעכב את שכרו.

ויש להוסיף שדווקא אם הבעל הבית שכר את הפועל עובר על 'בל תלין' בהשהיית השכר, אולם פועל שנשכר מעצמו לעבודה כגון שדכן המציע מעצמו שידוך בעל הבית אינו עובר על 'בל תלין' בהשהיית השכר, וזאת בתנאי שבשום שלב במהלך השידוך לא נשלח השדכן ע"י בעל הבית.

איסור "בל תלין" הוא דווקא בשוכר פועל לעבודה, והאיסור הוא בין אם שוכרו כשכיר יום ובין אם שוכרו כקבלן, אולם לא עוברים על האיסור, אם מזמין עבודה אצל פועל וכל החומר משל הפועל, וזמן התשלום הוא כשמקבל את העבודה כגון המזמין תפילין מסופר סת"ם, ובמקרה כזה נידון הדבר כקנייה ומכירה, ואין בעיכוב השכר משום 'בל תלין'.